

Unge kvinners erfaringer med seksuell vold i intime relasjoner: en kvalitativ studie

Rebekka Dahle Aase , Nora Eikeland Vaboen , Hannah Helseth og Line Indrevoll Stänicke

Ingen oppgitte interessekonflikter. Studien er del av forskningsprosjektet «Seksuell vold i unges nære relasjoner – utsatte, utøver og institusjonelle rammer» ved NKVTS, ledet av professor Carolina

Øverlien og delvis finansiert av Justis- og beredskapsdepartementet. Studien er et selvstendig bidrag og basert på førsteforfatternes hovedoppgave ved UiO, hvor medforfatterne var veiledere.

Unge kvinners erfaringer med seksuell vold i intime relasjoner: en kvalitativ studie

Seksuell vold skjer i ulike aldersgrupper, men unge kvinner i heteroseksuelle intime relasjoner er mest utsatt (Dale et al., 2023; Frøyland et al., 2021; Hafstad & Augusti, 2019; Kloppen et al., 2016; Mossige & Stefansen, 2016). Det er få systematiske studier av unge kvinners opplevelse av seksuell vold i intime relasjoner, kalt kjærestevold. I denne studien undersøker vi åtte unge kvinners erfaring av seksuell vold etter at den intime relasjonen var avsluttet. Med seksuell vold forstår vi alle former for tvang, overgrep eller krenkelser som leder til seksuelle ufrivillige handlinger – som samleie eller tvungen beføling (Alcoff, 2018).

Forekomsten av seksuell vold varierer avhengig av hvordan volden defineres (Tomaszewska & Schuster, 2021). En nylig norsk omfangsundersøkelse av vold og overgrep viser at en av fem kvinner hadde opplevd voldtekt ved makt, tvang, eller som sovevoldtekt. Halvparten som hadde erfaringer med voldtekt ved makt og tvang, var under 18 år (Dale et al., 2023). En annen studie fra 2016 viser at om lag 25 prosent av unge kvinner mellom 13 og 18 år har opplevd seksuelle krenkelser, mens forekomsten varierer fra 4 til 15 prosent blant unge menn (Mossige & Stefansen, 2016).

Når det gjelder seksuell vold i intime relasjoner, bekrefter om lag 19 % av norske ungdommer (12–18 år) slike erfaringer (Hellevik & Øverlien, 2016). Oppsummert viser prevalensstudiene at unge kvinner er særlig utsatt, personen som utøver volden er oftest en mann, og overgrepene begås oftest av en person i samme ungdomsmiljø (Dale et al., 2023; Frøyland et al., 2021; Hafstad & Augusti, 2019; Kloppen et al., 2016; Mossige & Stefansen, 2016). De seksuelle overgrepene kan foregå på steder der voksne er til stede – som på skolen, og fortsette etter at en kjæresterelasjon er over (Lagerlöf & Øverlien, 2022). Mange forteller ikke andre om hendelsene, og søker heller ikke hjelp (Ashley & Foshee, 2005).

Den seksuelle volden kan få store konsekvenser. Det å oppleve vold og misbruk i en intim relasjon i ungdomstiden er assosiert med lav selvtillit, sosial isolasjon, negativt kroppsbilde, skolevansker og rusmisbruk (Foshee et al., 2004). Det er økt risiko for psykisk lidelse som depresjon, angst, PTSD, rusmisbruk, spiseforstyrrelser og mer av selvmordstanker og -forsøk (Barter & Stanley, 2016; Yonfa et al., 2021). De som erfarer seksuell vold for første gang, har oftere vokst opp med kun én forelder, vært vitne til vold i hjemmet, vært utsatt for vold, hatt partner som misbruker alkohol og er voldelig, og/eller hatt en venn som var utsatt for seksuell vold (Foshee et al., 2004; Stöckl et al., 2014). Erfaring med seksuell vold i ungdomsalder gir også økt risiko for å oppleve nye episoder med vold og seksuell vold i voksen alder (Reynolds & Shepherd, 2011; Yonfa et al., 2021).

Kunnskapsfeltet om seksuell vold er dominert av kvantitative studier med spørreskjema og prekategoriserte svar. Det er få kvalitative studier som utforsker de utsattes opplevelse mer åpent, spesielt unge kvinners erfaringer. Hovedfunn fra de få kvalitative studiene som er gjort, fremhever hvordan unge kvinner med erfaring av vold i parforholdet opplevde tap av kontroll, ydmykelse, redsel, seksuell tvang og underkastelse, og motstand mot å bryte ut (Korkmaz et al., 2020; Korkmaz, 2021). Videre fremheves sosiale barrierer som kan hindre unge å søke støtte, slik som at vold i nære relasjoner anses som et voksenfenomen, at ungdom kan streve med å gjenkjenne seg i beskrivelsen av problemet, at den voldelige partneren ofte er i samme ungdomsmiljø (både fysisk og digitalt), og forventninger til å være en «god kjæreste», som å være omsorgsfull og seksuelt tilgjengelig (Korkmaz, 2021). I tillegg er det ungdomsspesifikke forhold som kan hindre eller hjelpe dem i å bryte ut – som mangel på tidligere seksuelle og/eller intime relasjoner, og avhengighet av foreldre/foresatte og skolens betydning. Fornyet følelse av selvverd kan være et mulig vendepunkt for å bryte den voldelige relasjonen (Korkmaz & Överlien, 2019).

I en kvalitativ studie beskrives hvordan to ungdommer (15 og 16 år) som har opplevd seksuell partnervold, synes å internalisere ydmykelsen i et negativt selvilde preget av lav mestring, liten tillit til andre og verden, vanskeligere forhold til kropp, seksualitet og venner, samt mindre fremtidstro (Wiklund et al., 2010). En annen studie beskriver hvordan tre unge kvinner følte seg forvirret rundt følelser generelt, og i økende grad ble engstelige, isolerte og maktesløse i relasjonen til partneren da de seksuelle overgrepene fant sted i ungdomstiden. Det å engasjere seg i aktiviteter med jevnaldrende, bryte kontakt med partnerens familie og reetablere egne familierelasjoner ble fremhevet som viktig for helingsprosessen (Reynolds & Shepherd, 2011). Når det gjelder forventninger til seg selv som partner i ungdomstiden, har det blitt påpekt at idealet om å være den ideelle heteroseksuelle partner kan bli forsterket, siden de unge kvinnene hadde få eller ingen tidligere seksuelle erfaringer forut for den voldelige relasjonen (Kruse et al., 2023). Normer som kan defineres som omsorgsfull og seksuelt tilgjengelig, er eksempler på «kjønnede» forventninger i en parrelasjon.

Når det gjelder kvantitative studier på seksuell vold i nære relasjoner, kan vi oppsummert si at forskningen fremhever at unge kvinner er særlig utsatte, og har økt risiko for senere psykiske helseplager, lidelse og nye volds- og overgrepsepisoder. Kvalitative studier gir indikasjoner om at unge kvinner kan føle ansvar for å skulle ha håndtert situasjonen bedre, og den seksuelle volden kan få konsekvenser for deres syn på seg selv.

Informantene i vår studie opplevde seksuell vold i en intim relasjon i brytningstiden mellom ungdom og ung kvinne. Ut ifra utviklingspsykologisk kunnskap er ungdomstiden preget av en rekke biologiske, følelsesmessige, sosiale og psykologiske endringer fra 11 til 18 års alder, men kan vare opp til midten av tyveårene (Stänicke, 2019; Thapar et al., 2015). Et viktig utviklingstema er en bevegelse fra avhengighet av omsorgsgivere mot økende selvstendighet og autonomi. Relasjoner til venner, jevnaldrende og kjærester får en sentral betydning for utforskning av sosiale roller, normer, seksualitet og identitet i overgangen til en voksen tilværelse (Erikson, 1980; Hammack, 2015). Nære relasjoner er spesielt viktig for å dele gode og dårlige opplevelser, lære problemløsningsstrategier, øke kapasitet til affektregulering og utvikle en mer stabil selvforståelse. Selvforståelse viser til hvordan den enkelte *erfarer og forstår* seg selv i lys av mentale forestillinger som tanker, følelser, fantasier og motiver (Fonagy & Luyten, 2018). Tidlige samspillserfaringer av omsorg og trygghet, eller overgrep og emosjonelt fravær, kan få følger for relasjonelle savn og behov, samt forventninger om akseptable normer, muligheter for støtte og modeller for gjensidighet mellom intime partnere (Shorey et al., 2008).

Formålet med studien er å systematisk og åpent utforske hvordan unge kvinner subjektivt erfarer og skaper mening til seksuell vold i en intim relasjon som skjedde i en ungdomstid. På bakgrunn av det deltagerne fortalte, ble vi opptatt av hvordan de skapte mening av erfaringene, og mulige veier ut av en destruktiv relasjon. Forskningsspørsmålene som dannet grunnlaget for studien, var: 1) Hvordan opplever unge kvinner seksuell vold i en intim relasjon til en jevnaldrende? 2) Hvordan skaper unge kvinner mening til den seksuelle voldserfaringen i ungdomstiden i sin selvforståelse? 3) Hva fremhever unge kvinner som viktig for å komme seg ut av en relasjon der de utsettes for seksuell vold? Funnene drøftes i lys av psykologisk kunnskap om utviklingstema i ungdomstiden – som økende autonomi, utforskning av kjønn, normer og identitet, samt en mer stabil selvforståelse – for å forstå hvordan unge kvinner kan streve med å bryte ut og be om hjelp.

Metode

Etikk

Studien er godkjent av Norsk senter for forskningsdata (NSD; 436568). Informantene fikk skriftlig og muntlig informasjon om studien. Vi informerte om at deltagelse var frivillig, at det var opp til dem selv hvor mye de ville dele, og at de når som helst kunne trekke seg. Vi var spesielt

oppmerksomme på mulige vanskelige temaer i intervjuene, og spurte avslutningsvis om hvordan informantene opplevde intervjuet, og om de trengte oppfølging i etterkant. Ingen av intervjuene utløste avvergeplikten. I presentasjonen av resultatene er informantene gitt fiktive egennavn, og all personlig informasjon er anonymisert. Dette inkluderer informasjon om deltagerens og voldsutøvers utseende og tilhørighet til organisasjoner og miljøer, samt informasjon om familiemedlemmer, dialekter og spesifikk informasjon om type overgrep deltagerne hadde opplevd.

Utvalg og rekruttering

Utvalget besto av åtte personer som definerte seg som kvinner. De ble rekruttert fra forskjellige steder i Norge via Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) sitt nettverk. Alle informantene har erfart det vi vil anse som alvorlige former for seksuell vold, og felles var at informantene i tiden etter den seksuelle volden skjedde, var usikre på om de var utsatt for seksuell vold.

Alle vokste opp i Norge og hadde erfart seksuell vold i en heterofil relasjon. Førsteforfatterne gjennomførte syv individuelle intervjuer. Et intervju ble gjennomført av en forsker tilknyttet prosjektet ved NKVTS. Hvert intervju varte i gjennomsnitt 71 minutter. På intervjutidspunktet var informantene mellom 17 og 23 år, og de var mellom 15 og 20 år da den seksuelle volden skjedde. Seks informanter hadde en kjærestereelasjon til voldsutøveren, og to informanter hadde en vennerelasjon til voldsutøveren. Samtlige hadde brutt relasjonen da vi intervjuet dem (1/2-1 år før). Alle informantene fortalte om aktuelle psykiske plager som nedstemthet, angst, selvskadning, selvmordstanker og symptomer på posttraumatisk stresslidelse. Slike plager går ofte igjen hos mennesker som har opplevd seksuell vold (Barter & Stanley, 2016; Yonfa et al., 2021).

I intervjuene ble de unge kvinnene spurt om å fortelle om seg selv og sin bakgrunn. Syv av informantene fortalte om betydelige belastninger i løpet av oppveksten, selv om vi ikke spesifikt søkte etter personer med slike erfaringer. En hadde på grunn av omsorgssvikt bodd på barnevernsinstitusjon i flere perioder. En annen hadde vært innlagt over lange perioder i psykisk helsevern for barn og unge. En tredje mistet sin mor i barndommen. Flere beskrev at de hadde opplevd mobbing som barn eller ungdommer. Seks deltagere fortalte at de gjennom hele oppveksten har hatt vanskelige relasjoner til eller fravær av kontakt med minst en forelder. Det var altså flere i vår studie som hadde oppveksterfaringer som går igjen hos de som blir utsatt for seksuell vold i en intim relasjon i ungdomstiden (Foshee et al., 2004; Stöckl et al., 2014).

Datainnsamling

Datainnsamlingen foregikk i perioden november–desember 2020. Intervjuene innledet med demografiske spørsmål, og fortsatte videre som et semistrukturert intervju med fem brede emner (om deg selv; det som skjedde-krenkelsen; etterspill og konsekvenser; oppfatninger om seksuelle krenkelser; nåtid og fremtid). Intervjuene var semistrukturerte, og i tråd med det fenomenologiske og fortolkende rammeverket var hovedvekten å følge opp det deltagerne var mest opptatt av (innenfor rammene av forskningstemaet). Fem av intervjuene ble gjennomført ved fysiske møter. Tre av intervjuene ble gjennomført digitalt.

Dataanalyse

Fordi vi var interesserte i de unge kvinnenes meningsskaping av opplevelsene sett i lys av utviklingspsykologiske temaer i ungdomstiden, så passet det å benytte et fenomenologisk og fortolkende teoretisk rammeverk. Vi tok derfor i bruk fortolkende fenomenologisk analyse (FFA; Smith & Osborn, 2015). Analyseprosessen ble gjennomført med utgangspunkt i Smith og Osborns (2015) stegvise tilnærming til FFA. Førsteforfatterne ledet analysearbeidet, og la ved jevnlige mellomrom frem funnene for medforfatterne for drøfting inspirert av Consensual Qualitative Research model (CQR; Hill et al., 2005).

Analysen startet med å gjøre seg kjent med materialet ved å høre gjennom og transkribere intervjuene. Deretter ble det generert koder innad i hvert enkelt intervju i flere omganger (se tabell 1). I det innledende analysearbeidet utarbeidet vi analytiske spørsmål for hvert intervju som en måte å organisere og kondensere data på (Andenæs & Sundnes, 2019). Vi valgte ut noen analyse spørsmål: Hvordan ga informantene mening til den relasjonen de hadde til voldsutøver? Hvordan utviklet relasjonen seg fra de møttes, til volden startet, og til relasjonen ble brutt, samt tiden etterpå? Hvordan skapte informantene mening til voldserfaringen i deres selvforståelse og identitet som ung kvinne?

Vi laget grupper av koder relatert til hvert analyse spørsmål, og begynte etter hvert å arbeide på tvers av intervjuene. Da ble vi opptatt av hvordan deltagerne beskrev erfaringen av at de ble i forholdet som en bundet og ufri prosess som både kunne gis mening ut ifra behov for økt autonomi i ungdomstiden, men også i lys av forventninger det syntes som de unge kvinnene hadde om å være kjæreste på en bestemt måte, selv med lite erfaringsgrunnlag. Det var også slående hvor forskjellig deltagerne beskrev og forholdt seg til erfaringen av seksuell vold i sin selvforståelse, og veien ut av den destruktive relasjonen. I denne sammenhengen ble vi opptatt av om forskjellene i hvordan

informantene beskrev seg selv og forsto sine erfaringer, kunne forstås i lys av ulike belastninger fra oppveksten.

Vi arbeidet både deskriptivt og semantisk, samt fortolkende og analytisk, og utviklet tentative temaer. For å øke transparens og kontakt med data inkluderte vi sitater tilknyttet hvert tentative tema og arbeidet med redigering og raffinering av temaene og deres relasjon til hverandre. Noen temaer sto frem som mer overordnede (f.eks. «En bindende relasjon – noe holdt meg igjen»), mens andre fremsto som subtemaer (f.eks. «forelskelse og gode følelser») (for oversikt, se Tabell 1).

Tabell 1

Oversikt over analysenivåene

Sitat	Kode	Gruppe av koder	Subtema	Tema
«Så var jeg blitt veldig glad i den personen her» (Klara)	Hadde blitt glad i overgriper	Kjente på gode følelser for overgriper	Forelskelse og gode følelser	En bindende relasjon – noe holdt meg igjen

Merknad. Tabellen viser analysenivåene fra sitat, kode, gruppe av koder, subtema og tema med eksempler på resultater.

Refleksivitet

For å øke studiens troverdighet arbeidet vi med våre forforståelser og refleksivitet (Stiles, 1993). Vi skrev notater med refleksjoner (hva vi ble opptatt av, slående elementer, egne følelser og tanker som oppsto i møte med informanter og materialet) underveis (Levitt et al., 2017). Hensikten var å øke bevisstheten om hva slags blikk vi hadde med oss inn i analyseprosessen. Forskersteamet bak studien er alle kvinner. Teamet besto av to profesjonsstudenter i psykologi og to forskere med bakgrunn fra klinisk psykologi og sosiologi, og representerte kunnskapsområder som utviklingspsykologi, vold, traumer og risikoatferd i ungdomstid, samt relasjoners betydning for utvikling. Underveis i analysen hadde vi jevnlig møter for å drøfte funn, få frem ulike tolkninger av data og arbeide mot en felles analyse (Hill et al., 2005). Et eksempel på et tema vi ofte drøftet, var hvordan vi skulle forstå informantenes beskrivelser i lys av deres oppveksthistorier.

Resultater

I presentasjonen av resultatene (Tabell 2) legger vi frem tre hovedtemaer: (1) En bindende relasjon – noe holdt meg igjen. (2) Seksuell vold skapte forvirring og skam – hvem er jeg nå? (3) Nye relasjoner kan gi bekreftelse og avklaring av skyld – en vanskelig vei ut. Vi vil i det følgende presentere de tre hovedtemaene med assosierte subtemaer (i kursiv) og illustrerende sitater fra enkelte av deltagerne for å vise nyanser i deres beskrivelser og meningsskaping. For å vise transparens har vi benyttet oss av antallsdefinisjoner (Hill et al., 2005): «Alle»/»samtlige» viser til data representert hos alle (N=8), «mange» betyr 6–7, «flere» refererer til 4–5, og «noen» brukes ved 2–3 deltagere.

Tabell 2

Resultater

Hovedtema	Subtema
En bindende relasjon – noe holdt meg igjen.	Forelskelse og gode følelser Usikkerhet rundt hva som er vanlig sex Kontrollert, fanget og manipulert
Seksuell vold skaper forvirring og skam – hvem er jeg nå?	En følelse av å være skadet og ødelagt Forsøker å forstå seg selv Ville ikke være et offer og la seg knekke
Nye relasjoner kan gi bekreftelse og avklaring av skyld – en vanskelig vei ut.	Utfordrende å etablere nye gode seksuelle og romantiske forhold Støtte og forståelse fra nære og hjelpeapparatet En pågående prosess med å avklare og fordele skyld og ansvar

En bindende relasjon

De unge kvinnene beskrev konfliktfylte følelser overfor partneren. Under intervjuene brukte noen av de unge kvinnene begreper som seksuell og psykisk vold, andre ikke. Vi vurderte likevel deres beskrivelser av grenseoverskridelser, frykt, ubehag og manglende gjensidighet i seksuelle forhold til å være kjennetegnet av seksuell og psykisk vold. Mange av informantene fortalte om forelskelse og *gode følelser* for voldsutøver på tross av voldserfaringene. Emma, som var 19 da hun brøt med kjæresten som hadde utsatt henne for grov seksuell vold i flere år, fortalte: «Altså, det er jo en grunn til at man blir i sånne forhold, på en måte, så det er jo ikke sånn at jeg aldri hadde koselige stunder med han. Men når det kommer til sex, så var det veldig sånn, det var ikke så koselig.» For flere synes voldsutøveren å dekke et behov for kjærlighet og nærhet, men han var også skremmende og gjorde dem utrygge.

For mange av deltagerne var forholdet til voldsutøveren livets første seksuelle og romantiske erfaring, og de beskrev *usikkerhet rundt hva som er vanlig sex*. Anna beskrev tankene hun hadde etter

sin seksuelle debut, som hadde vært svært voldelig: «Og siden jeg ikke hadde hatt sex med noen andre før, så begynte jeg å tenke litt sånn, kanskje det er sånn det skal være?» I etterkant av den seksuelle debuten oppsøkte Anna pornografi for å sjekke om det hun hadde opplevd, var vanlig. Hun pekte på at dette bidro til å normalisere voldelig sex for henne. Anna og flere andre deltakere fremhevet at vanskene med å bryte etter voldserfaringene kanskje kunne vært unngått hvis de hadde lært mer på skolen om hva som er vanlig sex, og at seksuelle overgrep og voldtekt også kan skje i en intim relasjon med noen man er glad i. Da kunne det vært lettere å forstå at det var seksuell vold de var utsatt for.

Mange av deltagerne beskrev seg *kontrollert, fanget og manipulert* i relasjonen til voldsutøveren. Elise var i et flerårig forhold hvor hun gjentatte ganger ble utsatt for psykisk og seksuell vold: «Jeg skulle ikke gitt meg som jeg gjorde. Men jeg var så inne i det der ‘mind gamet’ at jeg skjønnte det ikke, ikke sant. Tror at det er normalt.» Hun følte seg kontrollert av voldsutøveren, og det ble svært vanskelig å gi motstand og å bryte relasjonen. Flere fortalte at kjæresten fikk dem til å tro at han var den eneste som var glad i dem, og at de kom til å være helt alene uten ham. Andre fortalte at de ble i relasjonen fordi de var redd voldsutøveren kom til å ta livet av seg hvis de dro. De vurderte at det var bedre å leve i et mareritt enn å ende opp helt alene og være ansvarlig for at noen tok livet sitt.

De gode følelsene, usikkerheten om hva som er «vanlige» seksuelle handlinger, og truslene fra voldsutøveren synes å ha hatt en viktig rolle i hvordan de unge kvinnene kjente at noe holdt dem igjen fra å bryte. De opplevde relasjonen som bindende på tross av de vonde voldserfaringene.

Forvirring og skam

Alle deltakerne beskrev at erfaringene av seksuell vold i den intime relasjonen hadde hatt stor betydning i deres liv og i forståelsen av dem selv. Samtidig syntes de å skape mening til voldserfaringen på ulike måter.

Flere beskrev *en følelse av å være skadet og ødelagt*. Klara hadde blitt utsatt for gjentatt seksuell vold av en nær venn: «Jeg føler meg jo veldig. Hva skal jeg si. Liten. Lett å bruke. Svak. Jeg, på en måte ... jeg begynner å føle meg veldig ødelagt.» Klara og flere av deltakerne så mørkt på fremtiden, og hadde vansker med å se for seg at de kunne leve et voksenliv som alle andre. De fryktet at andre skulle se annerledes på dem. Flere beskrev følelser av å være skitten, skamfullhet, og hadde tanker om lav selververd. Flere informanter beskrev at de gikk inn i det voldelige forholdet med tanker om at de ikke var gode nok, og fortalte om vansker med selvfølelse fra tidlig av. En lav selvfølelse

forut for den seksuelle volden kan tenkes å ha blitt forsterket i møte med en kjæreste som snakket nedsettende og ydmyket dem.

Noen deltakere fremhevet imidlertid at det var vanskelig å vite om de skulle se på seg selv som et offer eller ikke – de forsøkte å forstå seg selv i lys av overgrepene. De kunne kjenne seg både som en som tålte de vonde erfaringene, og samtidig kjenne at de hadde tatt skade av dem. De hadde med seg blandede relasjonserfaringer fra før; både kjærlige og gode, men også vonde og utrygge relasjoner ble av flere beskrevet som en del av oppveksten. Kjersti møtte sin voldelige ekskjæreste da hun var 13 år, og de var sammen hele ungdomstiden. Hun beskrev motsetninger i opplevelsen av seg selv: «Jeg får ikke til noe som helst, og jeg er jo egentlig en smart person. Men jeg føler ikke at jeg fortjener å få til noe. Som en jobb, jeg klarer ikke å være i jobb.» På den ene siden anså hun seg selv som en *egentlig* smart person, men på den andre siden følte hun seg som en unormal og skadet person. Det var som om noen av deltakerne kjente at opplevelsene hadde skadet dem, men at de samtidig kjente at de hadde noe urørt i seg.

Det var også flere av deltagerne som var opptatt av at de *ville ikke være et offer og la seg knekke*. De fortalte om psykiske vansker etter den voldelige relasjonserfaringen, men var opptatt av at de skulle overleve og tåle erfaringene: «Jeg føler at jeg kommer jo sterkt ut av det. For jeg gidder ikke, eller jeg vil ikke la meg knekke av den grunn. Og jeg er sta nok til at jeg klarer å tenke på andre ting» (Elise). Interessant nok var det mange som fremhevet at det samme aldri ville skjedd i dag, og at de hadde lært noe av det som skjedde. De visste hvilke faretegn de skulle se etter, og trodde de hadde handlet annerledes.

Den seksuelle voldserfaringen synes å ha preget deltakernes selvforståelse på ulikt vis – de kunne få en følelse av å være ødelagt, utfordre deres forståelse av hvem de var, eller vekke et spørsmål om de skulle la seg definere av det de hadde vært utsatt for.

En vanskelig vei ut

Samtlige deltagere beskrev hvordan det å etablere nye relasjoner hvor de kunne få bekreftelse på sin opplevelse og verdi, og det å få avklart skyldforhold var viktig for å komme seg videre etter relasjonserfaringen med seksuell vold. Likevel var det å etablere nye relasjoner og fortelle andre om erfaringene utfordrende for dem på ulike måter.

Flere av deltagerne var opptatt av at det var *utfordrende å etablere nye gode seksuelle og romantiske forhold* i etterkant av den voldelige relasjonen for å klare å komme seg videre. Anna fortalte: «Da når jeg fikk ny kjæreste og skulle ha helt normal sex med han, så skjønnte jo han at ‘hva i

helvete har skjedd med deg?». Den nye kjæresten bekreftet hennes opplevelse av å ha blitt utsatt for noe vondt og traumatisk, og det hjalp henne i å etablere en trygg seksuell relasjon til han. Samtidig beskrev noen hvordan nye relasjoner kunne bli destruktive med nye voldserfaringer og således oppleves som en repetisjon. Dette kunne støtte opp under forvirringen og usikkerheten rundt hva en romantisk og seksuell relasjon skulle innebære. Noen av ungdommene var så redde for å oppleve det samme på nytt at de unngikk nye seksuelle relasjoner. På den måten forhindret de nye voldelige seksuelle opplevelser, men også mulige gode erfaringer som kunne ha hjulpet dem med å komme seg videre.

Støtte og forståelse fra nære og hjelpeapparatet fikk stor betydning for veien videre for mange av deltagerne. De fremhevet et behov for at noen bekreftet at det de hadde opplevd, ikke var greit, og at det ikke var deres feil, for å kunne stole på sin egen opplevelse. For flere var det vanskelig å fortelle andre om det de hadde opplevd, blant annet fordi de var redde for å ikke bli trodd eller tatt på alvor. Flere hadde med seg erfaringer fra tidlig av om at andre mennesker ikke var til å stole på. Silje ventet lenge med å fortelle noen om voldserfaringene, og fikk ikke den responsen hun hadde ønsket av venninnen: «[...] Så er det litt sånn 'Åja, okei. Det er lenge siden, er det så farlig da, liksom?'. At de ikke skjønner helt alvor i det, da, eller hvor mye det påvirker, faktisk.» Venninnens respons kan ha støttet opp under en murrende følelse Silje hadde av at det bare var hun som overdrev. Erfaringer med å ikke bli tatt på alvor, også av hjelpere, gjorde det vanskelig for flere å stå trygt i egen opplevelse. De fortalte at det ga dem en følelse av å stå fast i livet.

Alle deltagerne beskrev *en pågående prosess med å avklare og fordele skyld og ansvar* for å komme seg videre. Flere brukte mye tid på å reflektere over hvorfor voldsutøveren gjorde som han gjorde: «Jeg tenker at ingen, ingen rett person gjør de tingene. Jeg har tenkt at han kanskje må ha blitt utsatt for noe selv» (Karoline). Ved å undre seg over om voldsutøveren bedrev en form for gjentakelse av egne opplevelser, forsøkte hun kanskje å plassere ansvaret hos ham, samtidig som hun beholdt en form for empati med ham. Noen informanter knyttet den seksuelle volden til at voldsutøveren måtte være psykisk syk. Andre la mer vekt på at voldsutøveren utnyttet sårbarheten deres, og var opptatt av at han også hadde gjort lignende ting mot andre. Dette ga for noen en form for avklaring av skyld. Andre brukte mye tid på å gruble over eget bidrag og ansvar for den voldelige relasjonen, og det kunne synes å hindre dem i å komme seg videre.

Overordnet var nye relasjonserfaringer viktige for å oppleve andre måter å være kjæreste på og bli forstått. Nye relasjoner kunne være til hjelp, men samtidig kunne nære relasjoner være

utfordrende fordi de kunne minne om vonde erfaringer. Det å komme seg videre fra det destruktive forholdet ble en langvarig prosess hvor de måtte aktivt sortere og vurdere om nye erfaringer var gode eller en repetisjon av det vonde. Dette inkluderte også en indre sortering av skyldfølelse og ansvar for det de hadde erfart.

Diskusjon

I resultatpresentasjonen la vi vekt på å presentere de unge kvinnenes strev med å bryte ut av en bindende relasjon, at volden fikk betydning for hvordan de forsto seg selv, og at bekreftelse av overgrep og avklaring av skyld i trygge relasjoner ble viktig for å gå videre. I det følgende vil vi relatere funnene til annen forskning og kunnskap på feltet, og spesielt drøfte funnene i lys av sentrale utviklingspsykologiske tema i ungdomstiden – økende autonomi, utforskning av sosiale roller, normer og identitet, samt selvforståelse. Vi vil også drøfte om variasjoner i opplevelse av den seksuelle volden kan forstås i lys av tidligere belastninger. Til slutt redegjør vi for studiens implikasjoner.

Hinder i autonomi og kjønnete forventninger?

Det tok lang tid før de unge kvinnene i vår studie fortalte om voldsopplevelsene til en tillitsperson, noe som også påpekes i andre studier (Ashley & Foshee, 2005). Forskning på voksne som har erfart voldelige relasjoner, har fremhevet betydningen av økende isolasjon og psykisk vold som viktig for å forbli i et voldelig forhold (Grigsby & Hartman, 1997). Flere av de unge kvinnene i vår studie beskrev også at de trakk seg unna venner, tilbrakte mesteparten av tiden sammen med voldsutøver, og ble isolert. Noen opplevde at de ble utsatt for sosial kontroll.

Å fortelle om det de hadde opplevd, til foreldrene eller en voksen kunne kanskje ha gitt ungdommene innspill på hva som er «normalt» i en kjærestereelasjon. Imidlertid kan det tenkes at en slik deling med voksne gikk på akkord med et – om enn forstrukket – behov for autonomi, å finne egne løsninger, eller stolthet av å skulle klare seg selv. I tillegg kan det være at vanskelige erfaringer fra oppveksten gjorde at noen av informantene ikke opplevde å ha noen trygg voksenperson de kunne gå til, ei heller en forventning om at det ville kunne hjelpe dem å fortelle det til en voksen. I ungdomstiden er venner, kjærester og jevnaldrende av sentral betydning som en arena for utforskning av sosiale roller og normer i en løsrivelsesprosess mot økt selvstendighet og autonomi (Erikson, 1980; Hammack, 2015). Seksuelle erfaringer blir en måte å utforske sosiale roller og normer – som å være kjæreste – og identitet som ung kvinne i ungdomstiden på. Mange av de unge kvinnene i vår

studie kjente på gode følelser knyttet til voldsutøveren, de var usikre på hva som var vanlig sex, hadde spørsmål omkring hva de måtte tåle som kjæreste, og hadde få intime og seksuelle relasjoner før de traff voldsutøveren. Det at de unge kvinnene erfarte relasjonen som bindende, støtter opp under tidligere forskning som fremhever manglende seksuell erfaring og forventninger om å være en «god nok» kjæreste som en barriere for unge i å bryte ut av destruktive intime relasjoner (Korkmaz et al., 2020; Korkmaz, 2021; Kruse et al., 2023). I ungdomstiden kan grensene mellom en nær venn og en kjæreste være flytende, og disse relasjonene kan ha mye til felles. I analysen fremkom det ingen påfallende forskjeller mellom de som hadde opplevd seksuell vold i en kjæresterelasjon, og de som hadde opplevd det i en vennerelasjon. Den manglende forskjellen kan være en ungdomsspesifikk side ved vold i nære relasjoner, og utfordrer den juridiske definisjonen av vold i nære relasjoner, hvor relasjonen må være enten familiær, knyttet til samme bolig eller være bindende på andre måter (Skyberg, 2022).

Vi kan også tenke oss at seksuell vold og trusler kan gjøre det svært vanskelig å stille spørsmål ved eller utforske rollen som kjæreste. Isolasjon hindrer tilgang på erfaringer med andre måter å være kjæreste på. Redsel for nye voldsepisoder kan gjøre en person mest opptatt av å unngå konflikt, uoverensstemmelser eller diskusjon. I tillegg kan sosiale eller kulturelle forestillinger om hva det vil si å være en god seksuell partner, ha innflytelse. Anna så på porno for å finne resonans til sine egne erfaringer av vold og fornedring. Det kan være ulike forventninger til parforhold eller kvinners seksuelle tilgjengelighet som kan være en del av bakteppet til de unge kvinnenes fortellinger om å føle et omsorgsansvar og for å være seksuelt tilgjengelig (Kruse et al., 2023). I de unges fortellinger kan kjønnete forventninger spille inn når den unge kvinnen skal forsøke å gi mening til den seksuelle volden de utsettes for, og hindre dem fra å bryte ut av destruktive relasjoner.

Hvordan skape mening til seksuell vold?

Alle deltakerne beskrev at erfaringene av seksuell vold i en intim relasjon hadde hatt betydning for hvordan de forsto seg selv. Dette stemmer overens med forskning på voldsutsatte voksne som har vist at det ofte er tidkrevende å være i en voldelig intim relasjon, fordi det kan være altoppslukende å prøve å forstå det som foregår, og forsøke å forhindre nye voldsepisoder (Donovan & Hester, 2014; Helseth & Bjørnholt, 2023). Dette gjør at det kan være lite tid til å rette blikket innover mot en selv.

Betydningen den seksuelle volden har for de utsattes forståelse av seg selv, utdyper også funn fra andre studier som fremhever konsekvenser for selvbilde, opplevelse av mestring og tillit til andre generelt (Reynolds & Shepherd, 2011; Wiklund et al., 2010). Det å integrere ulike erfaringer

av seg selv og andre, og utvikle en mer stabil og helhetlig selvforståelse, er et sentralt utviklingstema i ungdomstiden (Fonagy & Luyten, 2018). Våre funn illustrerer hvordan de unge kvinnene på ulike måter integrerer erfaringen av seksuell vold i sin selvforståelse. Noen beskrev hvordan de kjente seg ødelagt, som om de ikke hadde noen verdi som følge av det som har skjedd. Det kan synes som om måten voldsutøveren har behandlet dem på, har blitt noe de har identifisert seg med – en som er ødelagt, ikke fortjener å ha det godt, eller som føler skyld for det de ble utsatt for. Andre beskrev en motsetning i seg; de kunne kjenne på lav selvverd som følge av voldserfaringen, men tenkte om seg selv som en som egentlig var sterk. Atter andre understrekte at de *ikke* ville la seg definere av voldserfaringene. Det var som om de ønsket å sette en parentes ved voldserfaringen og fortsette livet upåvirket.

Mange av de unge kvinnene i denne studien hadde opplevd tidlige belastninger i oppveksten og hadde relasjonelle historier preget av utrygghet, avvisning, savn og svik. De syntes å ha lite erfaring med trygge relasjoner fra tidlig av. De gode erfaringene de fikk med voldsutøveren, kan tenkes å ha blitt særlig viktig for dem som opplevde få nære relasjoner ellers i livet sitt, og som hadde lave forventninger til at andre kunne være gode mot dem. Med tidlige utrygge relasjonserfaringer kan det tenkes at det kan ha blitt enda vanskeligere å skille ut hva som var en god og kjærlig relasjon, og hva som var skadelig.

Våre funn fremhever nyanser i de unge kvinnenes opplevelse av den seksuelle volden og helingsprosessen. Det kan tenkes at deres ulike livshistorier, med forskjellig grader av belastninger og utrygghet, påvirket både hvordan informantene forsto det de opplevde, hvordan de integrerte sine erfaringer i forståelsen av seg selv, og om de så en mulighet for å be om støtte både underveis og etter den voldelige relasjonen var avsluttet. De unge kvinnene hadde med seg forventninger til samspill og relasjoner, og tanker om seg selv og andre, inn i den voldelige relasjonen. Noen hadde et uttalt negativt selvbylde, og var tydelig redde for å fortelle om voldserfaringene, og syntes å ha en forventning om å bli avvist. Andre syntes å streve med å stole på at andre kunne være der for dem, og uttrykte at det var «best å klare seg selv». De kunne fortelle at de helt fra barndommen hadde måttet klare seg på egen hånd. De beskrev seg selv som sterk og selvstendig. Samtidig erfarte de at volden de hadde vært utsatt for, preget dem på en måte som ikke passet med denne selvforståelsen. Atter andre hadde noe erfaring med trygge omsorgspersoner, men kunne likevel avvente med å be om hjelp. Kanskje et behov for å klare seg selv kan komme i konflikt med et ønske om at noen hadde grepet inn og bekreftet opplevelsen av seksuell vold.

Nye relasjonserfaringer var spesielt viktig for å oppleve andre måter å være kjæreste på og bli forstått. Samtidig kunne nye relasjoner være til hjelp, men også utfordre fordi det kunne minne om de vonde erfaringene. Det å komme seg videre fra det destruktive forholdet ble en langvarig prosess hvor de beskrev hvordan de aktivt måtte sortere og vurdere om nye erfaringer var gode, eller en repetisjon av det vonde. Dette inkluderte også en indre sortering av skyldfølelse og ansvar for det de hadde erfart. Å snakke med andre for å skape mening til erfaringene spilte en viktig rolle i en slik indre sortering. I nye relasjoner der de opplevde å bli bekreftet på at de hadde erfart seksuell vold, kunne de kjenne seg preget av hendelsene, men mer avklart i skyldforholdet.

Kliniske implikasjoner

Studien viser hvor vanskelig det kan være for unge kvinner å fortelle at de blir utsatt for seksuell vold. Det kan være skamfullt, eller de er redde for å ikke bli trodd. For å gjenvinne trygghet fremheves betydningen nye relasjoner har for helingsprosessen – både nye kjærester, venner, voksne og hjelpere. Basert på deres erfaringer kan det være av betydning at hjelpere spør om erfaringer med seksualitet, og spør spesifikt om de har opplevd vold eller seksualisert vold. I tillegg bør hjelpere være klar over ungdomsspesifikke faktorer ved volden, og hvordan kjønnede forventninger kan ha betydning for muligheten til å begrepsfeste de seksuelle grenseoverskridelsene. Informantene beskriver hvordan det å sette ord på voldserfaringer kan være vanskelig og ta tid, og de gode følelsene overfor voldsutøveren kan gjøre det vanskelig å be om hjelp. De kan ha en indre forhandling omkring offerrollen, som de kan føle seg ubekvem med. I en ikke-dømmende og validerende samtale kan alvorligheten i deres opplevelser bli mer tydelig for dem selv, og utfordringer ved å sette grenser kan utforskes.

Videre forskning

Det er behov for mer forskning på erfaring av seksuelle overgrep for andre grupper i andre sosiale og kulturelle sammenhenger. Det kan eksempelvis være viktig med systematiske studier med gutter og unge menn, ungdommer i samkjønnede relasjoner, ungdommer med transkjønnet identitet og ikke-binære, unge flyktninger, og unge i ulike kulturer. På grunn av forskjellene mellom unge og voksne i erfaring med seksuell vold er det viktig med tilpasning av hjelpe- og forebyggingstiltak, og videre forskning bør sette søkelys på dette.

Konklusjon

Studien bidrar med økt kunnskap om hvordan unge kvinner kan oppleve seksuell vold i en intim relasjon i ungdomstiden. Flertallet av informantene hadde, forut for den seksuelle volden de opplevde i ungdomstiden, erfart betydelige belastninger i oppveksten. Resultatene støtter opp under tidligere forskning, men studien fremhever hvordan seksuell vold i intime relasjoner bør relateres til utviklingspsykologiske tema i ungdomstiden – som økt autonomi, utforsking av sosiale roller, normer og identitet, samt hvordan voldserfaringene kan få innflytelse på ens selvforståelse. En sterk binding til voldsutøveren og økende behov for løsrivelse og autonomi kan hindre ungdommene fra å søke andre jevnaldrende for råd eller be voksne om hjelp. Kjønnede forventninger kan skape utfordringer i å forstå hva som er rett og galt i et parforhold. Seksuell vold vekker skam, skyldfølelse og forvirring, og det kan være avgjørende at noen bekrefter deres opplevelse og hjelper til med å forstå og bearbeide hendelsen – også i forhold til ens identitet og selvforståelse. Forståelser utviklet i denne studien kan diskuteres i lys av kunnskap og begreper utviklet i andre studier med ulike utvalg og kulturell sammenheng (analytisk generaliserbarhet; Andenæs & Sundnes, 2019).

Referanser

- Alcoff, L.M. (2018). *Rape and resistance*. Polity Press.
- Andenæs, A. & Sundnes, A. (2019). Døgnet rundt: utforskning av foreldres omsorg for barn. I A. Jansen & A. Andenæs (Red.), *Hverdagsliv, barndom og oppvekst: Teoretiske posisjoner og metodiske grep* (s. 226–250). Universitetsforlaget.
- Ashley, O. & Foshee, V. (2005). Adolescent help-seeking for dating violence: Prevalence, sociodemographic correlates, and sources of help. *Journal of Adolescent Health, 36*(1), 25–31. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2003.12.014>
- Barter, C. & Stanley, N. (2016). Inter-personal violence and abuse in adolescent intimate relationships: mental health impact and implications for practice. *International review of psychiatry, 28*(5), 485–503. <https://doi.org/10.1080/09540261.2016.1215295>
- Dale, M.T.G., Aakvaag, H.F., Strøm, I.F., Augusti, E.M. & Skauge, A.D. (2023). *Omfang av vold og overgrep i den norske befolkningen* (NKVTS Rapport 1/2023). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Donovan, C. & Hester, M. (2014). *Domestic violence and sexuality: What's love got to do with it?* Policy Press. <http://dx.doi.org/10.1332/policypress/9781447307433.001.0001>

- Erikson, E.H. (1980). *Identity and life cycle*. WW Norton.
- Fonagy, P. & Luyten, P. (2018). Attachment, mentalizing, and the self. I W.J. Livesley & R. Larstone (Red.), *Handbook of personality disorders: Theory, research and treatment* (s. 123–140). The Guilford Press.
- Foshee, V.A., Benefield, T.S., Ennett, S.T., Bauman, K.E. & Suchindran, C. (2004). Longitudinal predictors of serious physical and sexual dating violence victimization during adolescence. *Prev Med.*, 39(5), 1007–1016. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2004.04.014>
- Frøyland, L.R., Solstad, G.M., Andersen, P.L., Tveito, S.B., Folstad, S.H. & Skilbrei, M.L. (2021). *Seksuelle overgrep mot barn og unge via digitale medier. En kunnskapsoppsummering*. (NOVA Rapport 3/2021). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. <https://hdl.handle.net/11250/2755418>
- Grigsby, N. & Hartman, B. (1997). The Barriers Model: An integrated strategy for intervention with battered women. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 34(4), 485–497. <https://doi.org/10.1037/h0087721>
- Hafstad, G.S. & Augusti, E.M. (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten: En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år* (NKVTS Rapport 4/2019). Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Hammack, P.L. (2015). Theoretical Foundations of Identity. I K.C. McLean & M. Syed (Red.), *The Oxford Handbook of Identity Development*, Oxford Library of Psychology. Oxford Academic.
- Hellevik, P. & Øverlien, C. (2016). Teenage intimate partner violence: Factors associated with victimization among Norwegian youths. *Scandinavian Journal of Public Health*, 44(7), 702–708. <https://doi.org/10.1177/1403494816657264>
- Helseth, H. & Bjørnholt, M. (2023). Ordinær møter ekstraordinær: Voldsutsattes forståelser, mestringsstrategier og frigjøring fra partneren. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 64(3), 187–205. <https://doi.org/10.18261/tfs.64.3.1>
- Hill, C.E., Knox, S., Thompson, B.J., Williams, E.N., Hess, S.A. & Ladany, N. (2005). Consensual qualitative research: An update. *Journal of Counseling Psychology*, 52(2), 196–205. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.52.2.196>
- Kloppen, K., Haugland, S., Svedin, C.G., Mæhle, M. & Breivik, K. (2016). Prevalence of child sexual abuse in the Nordic countries: A literature review. *Journal of Child Sexual Abuse*, 25(1), 37–55. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1080/10538712.2015.1108944>

- Korkmaz, S. & Överlien, C. (2019). Responses to youth intimate partner violence: the meaning of youth-specific factors and interconnections with resilience. *Journal of Youth Studies*, 23(3), 371–387. <https://doi.org/10.1080/13676261.2019.1610557>
- Korkmaz, S., Överlien, C. & Lagerlöf, H. (2020). Youth intimate partner violence: prevalence, characteristics, associated factors and arenas of violence. *Nordic Social Work Research*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/2156857X.2020.1848908>
- Korkmaz, S. (2021). Youth intimate partner violence: barriers and bridges during the ending process. *Journal of gender-based violence*, 5(2), 183–197. <https://doi.org/10.1332/239868021X16158344407215>
- Kruse, A.E., Helseth, H. & Korkmaz, S. (2023). Callous Lovers and Frightening Victims: How emotional contradictions affect young people’s navigation of sexually abusive relationships. *Nordic Journal of Criminology*, 24(1). <https://doi.org/10.18261/njc.24.1.6>
- Lagerlöf, H. & Överlien, C. (2022). School as a Context for Youth Intimate Partner Violence: Young Voices on Educational Sabotage. *Nordic Journal of Social Research*, 13(2), 1–15. <https://doi.org/10.18261/njsr.13.2.2>
- Levitt, H.M., Motulsky, S.L., Wertz, F.J., Morrow, S.L. & Ponterotto, J.G. (2017). Recommendations for Designing and Reviewing Qualitative Research in Psychology: Promoting Methodological Integrity. *Qualitative Psychology*, 4(1), 2–22. <https://doi.org/10.1037/qup0000082>
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2016). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007–2015*. (NOVA Rapport 5/2016). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. <https://hdl.handle.net/20.500.12199/5104>
- Reynolds, F. & Shepherd, C. (2011). Young women’s accounts of intimate partner violence during adolescence and subsequent recovery processes: An interpretative phenomenological analysis. *Psychology and Psychotherapy*, 84(3), 314–334. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8341.2010.02001.x>
- Shorey, R.C., Cornelius, T.L. & Bell, K.M. (2008). A critical review of theoretical frameworks for dating violence: Comparing the dating and marital fields. *Aggression and violent behavior*, 13(3), 185–194. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2008.03.003>
- Skyberg, L.F. (2022). *Overgrep i unges nære relasjoner – et regelrom?* I J. Jacobsen (Red.), *Fra rettskode til straff*. Karnov group Norway.

- Smith, J.A. & Osborn, M. (2015). Interpretative phenomenological analysis. I J.A. Smith (Red.), *Qualitative psychology: A practical guide to research methods* (3. utg., s. 25–51). Sage.
- Stiles, W.B. (1993). Quality control in qualitative research. *Clinical Psychology Review*, 13(6), 593–618. [https://doi.org/10.1016/0272-7358\(93\)90048-Q](https://doi.org/10.1016/0272-7358(93)90048-Q)
- Stänicke, L.I. (2019). Ungdomstid som utviklingsfase. I L.R. Øhlcers, O. Heradsveit & L. Sand (Red.), *Ungdom og psykisk helse*. Fagbokforlaget.
- Stöckl, H., March, L., Pallitto, C., Garcia-Moreno, C. & WHO Multi-country Study Team (2014). Intimate partner violence among adolescents and young women: prevalence and associated factors in nine countries: a cross-sectional study. *BMC Public Health*, 14, 751. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-751>
- Thapar, A., Pine, D.S., Leckman, J.F., Scott, S., Snowling, M.J. & Taylor, E. (2015). *Child and Adolescent Psychology* (6. utg.). John Wiley and Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118381953>
- Tomaszewska, P. & Schuster, I. (2021). Prevalence of teen dating violence in Europe: A systematic review of studies since 2010. *New directions for child and adolescent development*, 2021(178), 11–37. <https://doi.org/10.1002/cad.20437>
- Wiklund, M., Malmgren-Olsson, E., Bengts, C. & Öhman, A. (2010). «He messed me up»: Swedish adolescent girls' experiences of gender-related partner violence and its consequences over time. *Violence Against Women*, 16(2), 207–232. <https://doi.org/10.1177/1077801209356347>
- Yonfa, E.D., Fasol, M., Cueva, C.M. & Zavgorodniaya, A.I. (2021). Intimate partner violence: A literature review. *The Open Psychology Journal*, 14, 11–16. <https://doi.org/10.2174/1874350102114010011>